

МІЖНАРОДНА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНИХ ПОДАТКОВИХ СИСТЕМ

Проаналізовано теоретико-методологічні засади впливу податкової політики на міжнародну конкурентоспроможність в процесі капіталізації з урахуванням досвіду деяких країн та форм її досягнення

Ключові слова: конкурентоспроможність, економічні індекси, національна податкова система, міжнародний рейтинг, глобалізація

Постановка проблеми. У сьгоднішній глобалізованій економіці національні податкові системи стають активними учасниками міжнародних відносин, стають одним з важливих факторів перерозподілу факторів виробництва в глобальній економічній системі. Поглиблення глобальних інтеграційних процесів і активізація діяльності міжнародних організацій призвело до тенденції вирівнювання економічних умов в різних країнах і міжнародних регіонах по-різному. У цьому контексті роль податкової системи як фактора впливу на конкурентоспроможність національної економіки зростає, зокрема завдяки незначній інституційній детермінованості на наднаціональному рівні та збереженню суверенних прав держави на регулювання цієї сфери. Не можна також недооцінювати роль податкової системи як фактора розвитку національної економіки. Таким чином, податкові системи деяких країн в даний час стала важливим елементом конкурентоспроможності національної економіки, а визначальним інтегрованим параметром, яким характеризуються податкові системи, є їх здатність не тільки забезпечувати фінансову спроможність держави, гарантувати високу якість надаваних нею суспільних послуг і соціальних

зобов'язань, сприяти якісному і кількісному економічному зростанню, але і створити в країні необхідні конкурентні переваги в боротьбі за створення в своєму економічному середовищі додаткових ресурсів у вигляді більш мобільними об'єктами оподаткування. Отже, сьогодні ми можемо виявити тенденцію до активного розвитку окремої форми суперництва між країнами – міжнародної податкової конкуренції.

Мета дослідження. Для успішної побудови в Україні ефективної ринкової економіки, особливо в контексті євроінтеграційних пріоритетів, необхідно з'ясувати роль вітчизняної системи оподаткування у формуванні специфічних конкурентних переваг національної економіки в глобальному економічному просторі, що дасть змогу виробити адекватні концептуальні підходи до оптимізації податкової системи та сформувати принципи та механізми забезпечення її міжнародної конкурентоспроможності.

Викладення основного матеріалу. Актуальною нині проблемою є дослідження процесів формування конкурентоспроможності економічної системи, в якій значну роль відіграє податкова політика держави. Вплив факторів на міжнародну конкурентоспроможність наведено на рис. 1.

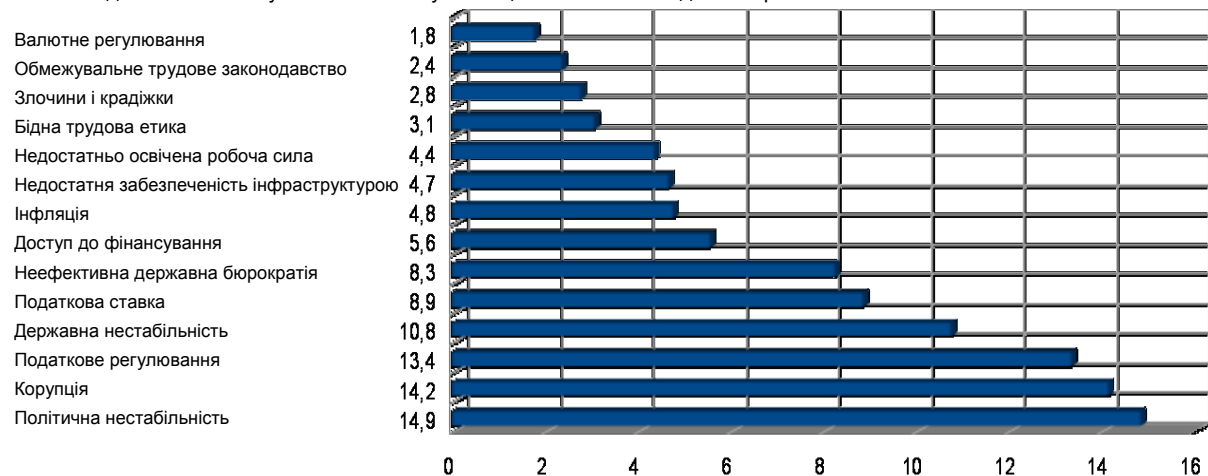

Рис. 1. Вплив факторів на міжнародну конкурентоспроможність

Індекс економічної свободи в світі оцінює рівень свободи економічної діяльності в 141 країні в п'ятьох головних сферах, зокрема, в частині оцінки національних податкових систем, індекс представлений шістьма індикаторами: гранична ставка податку на прибуток; гранична ставка оподаткування зарплатні (критерій оцінювання – “втручання уряду: витрати, податки та державний сектор”); частка податків на зовнішню торгівлю, як відсоток від експорту та імпорту, середня тарифна ставка, стандартне відхилення тарифних ставок (критерій оцінювання – “свобода зовнішньої торгівлі”); витрати часу на дотримання податкової дисципліни (критерій оцінювання – “регулювання кредиту, бізнесу та трудових відносин”)[1]. На значення індексу країни негативно впливають порівняно вищі значення всіх податкових критеріїв в його структурі. У 2008 році за оцінкою даного індексу Україна посіла 127-е місце з

141 (5,53 бали), при цьому найкращий результат мав Гонконг (9,05 бала), найгірший – Зімбабве (3,57 бала). Зокрема, за критерієм “втручання уряду” вітчизняна економіка отримала 5,5 балів (109 місце), “регулювання кредиту, бізнесу та трудових відносин” – 6,02 балів (112 місце), в частині регулювання бізнесу – 3,7 бала (138 місце), “свобода зовнішньої торгівлі” – 6,51 бала (91 місце). У 2009 році відповідно до оцінки цього індексу Україна піднялась на дві позиції і посіла 125-е місце з 141 (5,7 бали). Лідером у рейтингу залишився Гонконг, отримавши 9,01 бала, останнє місце залишилось у Зімбабве – 4,08 бала. За критерієм “втручання уряду” Україна посіла 91 місце, набравши 5,7 балів, “регулювання кредиту, бізнесу та трудових відносин” – 6 балів (113 місце), в частині регулювання бізнесу – 3,8 бала (138 місце), “свобода зовнішньої торгівлі” – 6,7 бала (69 місце). (табл. 1).

Таблиця 1. Податкова складова індексів конкурентоспроможності

№	Назва рейтингу	Податкові критерії та індикатори
1	Індекс економічної свободи в світі	Втручання уряду: витрати, податки та державний сектор. Найвища ставка оподаткування: гранична ставка прибуткового податку, гранична ставка оподаткування зарплатні Регулювання кредиту, бізнесу та трудових відносин. Витрати часу на дотримання податкової дисципліни Свобода зовнішньої торгівлі. Податки на зовнішню торгівлю: частка податків на зовнішню торгівлю, як відсоток від експорту та імпорту, середня тарифна ставка, стандартне відхилення тарифних ставок
2	Індекс економічної свободи	Фіскальна свобода. Базова ставка оподаткування доходів фізичних осіб, базова ставка оподаткування прибутку підприємств, сума податкових надходжень у % до ВВП, державні витрати у ВВП, дефіцит бюджету та державний борг
3	Індекс легкості ведення бізнесу	Сплата податків. Кількість податкових платежів: загальна кількість податків та зборів, що сплачуються, метод та частота податкових виплат; часові витрати на заповнення податкових документів: час на збір інформації для заповнення податкових документів, час на заповнення податкових форм, час на здійснення податкових платежів, час на підготовку окремих документів (книг) із податкового обліку; загальна ставка оподаткування: податок на доход або прибуток підприємств, соціальні відрахування та податки на робочу силу, податки на власність та її трансфер, податки на дивіденди, доходи від капіталу та фінансових операцій, податки на збір сміття, транспортні й дорожні збори, тощо
4	Індекс конкурентоспроможності	Ефективність уряду. Фіскальна політика: сума податкових надходжень, сума податкових надходжень податку на доходи фізичних осіб, сума податкових надходжень корпоративних податків, сума податкових надходжень непрямих податків, сума податкових надходжень податків на власність та капітал, сума податкових надходжень соціальних відрахувань, фактична ставка оподаткування доходів фізичних осіб, ставка оподаткування прибутку підприємств, ставка податку на споживання, ставка соціальних відрахувань, сплачуваних робітником, ставка соціальних відрахувань, сплачуваних роботодавцем, реальні персональні податки, реальні корпоративні податки, уникнення від сплати податків
5	Індекс всесвітньої чесності	Нагляд та регулювання. Податки та мита: наявність національного податкового органу, ефективність роботи національного податкового органу (професійність персоналу податкового органу, регулярність фінансування податкового органу), застосування податкового законодавства на рівних умовах та без дискримінації, наявність національного органу з мит та акцизів, ефективність роботи органу з мит та акцизів (професійність персоналу органу з мит та акцизів, регулярність фінансування органу з мит та акцизів), застосування митного та акцизного законодавства на рівних умовах та без дискримінації
6	Індекс реформування інвестиційної політики	Податкова політика. Податкова політика та законодавство: встановлена законом ставка оподаткування прибутку підприємств, схема податкового стимулювання, система угод про уникнення подвійного оподаткування, трансфертне ціноутворення, податкові знижки на амортизацію, перенесення збитків на майбутні балансові періоди
7	Індекс глобальної конкурентоспроможності	Ефективність ринку. Ефективність ринку товарів і послуг: спотворення (об'єм і ефект оподаткування)

Джерело: складено на основі [1-7]

Відповідно до Індексу економічної свободи (показник, який щорічно розраховується Wall Street Journal і Heritage Foundation з 1995 року), у 2012 році Україна, набравши 46,1 бали, посіла 163 місце зі 179 країн і входить до групи країн з репресивною економікою [2]. Сусідами України за рейтингом є Узбекистан – 45,8 балів, Соломонові острови – 46,2, Лесото – 46,6, Ангола – 46,2. Незмінним лідером рейтингу є Гонконг – 89,9 бала. Індекс економічної свободи визначається шляхом оцінювання 10-ти критеріїв, одним з яких є рівень фіскальної свободи. Для визначення цього критерію враховуються такі індикатори: рівень базових ставок прибуткових податків, податковий коефіцієнт, державні витрати у ВВП, дефіцит бюджету та державний борг. Середнє значення цього критерію у світі щорічно зростає (з 63,6 у 1995 р., до 76,9 бала у 2012 р.). Україна до 2005 р. за цим показником відносилась переважно до групи помірно вільних країн. У період 2005-2007 рр. відбулось різке зростання показника (до групи вільних країн), зумовлене зменшенням максимальних ставок прибуткового оподаткування фізичних та юридичних осіб та відміною багатьох економічно необґрунтованих пільг. Починаючи з 2007 року, почалось падіння даного показника, пов'язане з різким збільшенням державного боргу та дефіциту бюджету на фоні світової кризи. У 2012 році Україна за рівнем податкової свободи набрала 78,2 бали і входить до групи в основному вільних країн.

Індекс легкості ведення бізнесу (англ. Ease of Doing Business Index) – індекс порівняння простоти здійснення підприємницької діяльності в різних країнах світу, що складається Світовим банком спільно із всесвітньовідомою аудиторською та консалтинговою компанією PriceWaterhouseCoopers на основі річних даних [3]. Загальний індекс базується на десятих критеріях, один з яких – сплата податків (Paying Taxes). Цей критерій визначається на основі індикаторів: платежі (кількість за рік); час, необхідний для розрахунку

та сплати податків (годин на рік); загальна ставка оподаткування (% від комерційного прибутку). У виданні "Paying Taxes 2011" зазначається, що найнижчий рівень податкового навантаження характерний для країн з високим рівнем доходу. Зокрема, для країн, віднесених до групи з низьким рівнем доходу, середня кількість платежів у 2011 році складала 38, при цьому на розрахунок, сплату податків та підготовку податкової звітності в середньому витрачалось 295 годин на рік, загальний рівень оподаткування складав 71%, на противагу – в країнах з високим рівнем доходу кількість платежів – 15 і на них витрачалось 172 години на рік, а загальний рівень оподаткування складав 38,8%. Експертами проекту Doing Business було визначено, що в нашій державі кількість податкових платежів, які сплачували юридичні особи протягом 2011 року, складала – 135, тобто найбільша серед 183 країн, по яких здійснюється розрахунок рейтингу. На сплату цих платежів витрачалось 657 годин на рік, що відповідало 174-му місцю в рейтингу, загальний рівень оподаткування складав 55,5%, (149-ий рядок рейтингу). Такі значення індикаторів дозволили Україні посісти лише 181 місце у рейтингу легкості сплати податків. За оцінкою експертів у 2012 році Україна зробила сплату податків простішою та дешевшою для підприємств, завдяки поступовому зменшенню податкового навантаження, зокрема в частині сплати податку на прибуток та шляхом перегляду та уніфікації податкового законодавства, впровадження єдиного соціального внеску, але загальний рейтинг при цьому не змінився (181-е місце серед 183 країн), в той же час загальна ставка оподаткування зросла до 57,1% від комерційного прибутку (152-е місце). Найкращий рейтинг за сплатою податків мають Мальдіви (за рахунок максимального спрощення податкового законодавства для розвитку туризму), останню сходинку рейтингу займає Венесуела.

Одним з найбільш відомих є Рейтинг світової конкурентоспроможності (World Competitiveness Rankings), який визначають у Лозанні, у Міжнародному інституті розвитку менеджменту (IMD World Competitiveness Center) [4]. В рейтинг включено 59 країн, які оцінюються за чотирма критеріями, які розділені на 20 підкритеріїв і включають 331 індикатор. Податкова складова міститься у критеріїв "Ефективність уряду", який включає підкритеріїв "Фіскальна політика", до якої входять такі індикатори, як: сума корпоративних податків у % до ВВП; сума податків на капітал і нерухоме майно у % ВВП; корпоративна податкова ставка; реальні корпоративні податки. У 2011 році Україна посіла 57 місце у загальному рейтингу, набравши 51,454 бали (перше місце з рейтингом 100 балів поділили Гонконг та США). У попередні роки Україна отримувала меншу кількість балів, але її позиція в рейтингу була практично незмінною. Зокрема, у 2010 році Україна отримала 39,948 балів (57 місце), у 2009 році – 40,421 бала (56 місце). Що стосується податкової складової, за критерієм "Ефективність уряду", Україна постійно підвищувала свій рейтинг: з 48 місця у 2007 році до 52 – у 2008 році, 56 – у 2009-2010 рр., 58 – у 2011 році.

Індекс всесвітньої чесності (Global Integrity Index) визначається за 84 індикаторами, які об'єднані в шість основних критеріїв та поділяються на 23 підкритеріїв [5]. Усі індикатори є неформалізованими та визначаються методом експертних оцінок, вищі значення яких свідчать про більш сприятливий стан індикатора, тому підвищують сукупне значення індексу для окремої країни. У 2007 році загальний рейтинг України склав 68 балів або "слабкий", а за підкритерієм "Податки та мито", що належить до критерію "Нагляд та регулювання" – 71 бал ("помірний"). У 2009 році загальний рейтинг України знизився і склав 58 балів ("дуже слабкий"), зокрема за підкритерієм "Податки та мито" рейтинг також склав 58 балів.

Індекс реформування інвестиційної політики ОЕСР (Investment Reform Index OECD) розраховується Організацією економічного співробітництва та розвитку для дев'яти країн Південно-Східної Європи (до яких не входить Україна) [6]. Індекс є інструментом, що застосовується цією групою держав для вимірювання ступеня реформування політики, сприяння бізнес-клімату та визначення напрямів удосконалення інвестиційної політики. Використовуючи інноваційні методології, Індекс реформування інвестиційної політики 2010 (IRI 2010) стежить за реформами, пов'язаними з інвестиційною політикою в економіках Південно-Східної Європи, і порівнює їх з передовим досвідом в зоні ОЕСР.

Індекс глобальної конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Index) є надзвичайно вичерпним показником, який досліджує конкурентоспроможність національних економік, враховуючи макро- та мікроекономічні засади конкурентоспроможності [7]. Індекс розраховується на основі 12 критеріїв, які визначаються за 82 індикаторами.

За даними опитування керівників бізнесу у 2010 році, що міститься у звіті Всесвітнього економічного форуму, серед 15-ти факторів негативного впливу на умови ведення бізнесу податкова політика посіла 4-е місце, набравши 9,6% голосів опитаних, а податкові ставки зайняли 8-е місце, набравши 8,4% голосів. У 2011 році серед негативних факторів податкова політика поступилась лише корупції і отримала 14,4% голосів, а податкові ставки піднялись на 5-е місце з 9,3% голосів.

Зокрема, відповідно до звіту Всесвітнього економічного форуму за 2008-2011 рр., показник "сукупна податкова ставка" (% від прибутку) зменшилась порівняно з 2008 роком з 60,3% до 55,5%, однак конкурентна позиція України за цим показником у індексі зменшилась з 101 до 117 місця. Показник "рівень та ефект оподаткування" зі

стабільного – 2,4 бала за період 2008-2010 рр. зменшився до 2,2 бали у 2011 році (для порівняння: найкращий показник у 2008, 2010 та 2011 рр. мав Бахрейн – 6,3; 6,3; 6,1 бала відповідно та ОАЕ – 6,2 бала у 2009 р.).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Незважаючи на позитивні зрушення, пов'язані з прийняттям Податкового кодексу, що виявилися у зменшенні кількості податків, зниженні розміру ставок та розширенні податкової бази, вітчизняна система оподаткування, на відміну від економічно розвинутих країн, продовжує виконувати переважно політичну функцію. Як наслідок складності механізму оподаткування, низької фіскальної ефективності податкової системи, недостатнього рівня гармонізації та координації між ключовими компонентами податкової політики, Україна займає останні позиції в усіх розглянутих міжнародних рейтингах та індексах. Отримані результати повинні спонукати до глибинного реформування вітчизняної системи оподаткування, спрямованні її на стимулювання продуктивної підприємницької діяльності, ефективної зайнятості, впровадження інвестицій та інновацій. Спрощення податкового законодавства, забезпечення його прозорості та стабільності сприятиме зменшенню витрат, пов'язаних із адмініструванням податкових платежів, що в цілому дозволить підвищити ефективність функціонування податкової системи.

Список використаних літературних джерел:

1. Economic Freedom of the World Index : Fraser Institute [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fraserinstitute.org/research-news/research/display.aspx?id=16613>
2. Index of Economic Freedom : Wall Street Journal, Heritage Foundation [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.heritage.org/index/default>
3. Doing Business Project : World Bank [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.doingbusiness.org/rankings>
4. IMD World Competitiveness : International Institute for Management Development [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.imd.org/research/publications/wcy/World-Competitiveness-Yearbook-Results/#/wcy-2010-rankings/>
5. Global Integrity Index OECD : Global Integrity [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.globalintegrity.org/report>
6. Investment Reform Index : Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.oecd.org/pages/0,3417,en_35424885_35425116_1_1_1_1_1,00.html
7. Global Competitiveness Report : World Economic Forum [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.weforum.org/issues/global-competitiveness>

ЧЕРЕП Олександр Григорович – кандидат економічних наук, доцент Запорізького національного університету.

Наукові інтереси:

- управління конкурентоспроможністю підприємств, регіонів та держави;
- податкова система.

КАЛАНТАРОВА Аліна Рамівна – студентка Запорізького національного університету.

Наукові інтереси:

- Міжнародна економіка;
- Євроінтеграція.

Стаття надійшла до редакції: 15.10.12 р.